

jako "čas luppo". Přeneseně se tento výraz vyskytuje v současném slangu: "čas luppo" je vyjádřením pro nudu, zatímco jako "luppo" jsou označováni staromódní lidé. V maďarštině, která je dalším z jazyků ugrofinské skupiny, je výraz pro lišejníky zuzmó odvozen z maďarského zuzmara, tj. jinovatka. Toto slovo bylo podle Hazsliszského (1884) jako nové vytvořeno debrecinskými botaniky (Diószegi & Fazekas 1807) pro odlišení od mechů, za něž byly lišejníky často vydávány. Podle některých sdělení (Farkas in lit.) však toto Hazsliszského tvrzení není pravdivé, neboť v herbáři P.Meliuse ze 16. stol. již jsou lišejníky zmiňované jako léčivé rostliny.

Naprostou tmou však zůstává zahalena etymologie výrazů pro lišejník v dalších, pro nás velmi exotických jazycích, např. výrazy šibjeler (ázerbajdžán.) či qingťai (čínština).

NÁSTIN DĚJIN VÝZKUMU MECHOROSTŮ - 1. ČÁST

Zdeněk Pílo us

Při exkurzi ke kořenům výzkumu mechorostů je nutno kráčet časem hodně daleko zpět do historie. Jméno mech pravděpodobně souvisí s řeckým "moschos" značící prýt, mladou rostlinku nebo zvíře, ale i mladého člověka. Theophrastovo označení "Phascon" je vztaženo na lišejník *Usnea* (teprve Linné přenesl toto jméno na mechy). Latinský název mechů "Musci" nebyl podle Lenze použit až Pliniem, ale vyskytuje se již u starších básníků Varrona a Columelly. Výrok Discorida "Bryon appellatur asperginosis petris adheret" vztahuje Brunfels ve svém Kräutenbuch z r. 1530 na játrovku *Conocephallum*, kterou vyobrazuje vedle játerníku (*Hepatica nobilis*) z toho důvodu, že obou rostlin se užívá na léčení nemoci jater. V r. 1643 vyobrazuje Fuchs hlavně druh *Polytrichum*, ostatní mechy již nelze spolehlivě identifikovat. Jeho "Brunnen" neboli "Steinleberkraut" je nepochybně játrovka *Marchantia polymorpha*. U tohoto druhu uvádí, že u starých Řeků a Římanů byl nazývan "Lichen". Bock opakuje ve svém Kräutenbuchu z r. 1580 Fuchsovo vyobrazení ploníku a nazývá jej "Widderstod", přičemž v textu již rozlišuje tři druhy. Opakuje také vyobrazení druhu *Conocephallum conicum*, klade jej však vedle jakéhosi lišejníku. J.T. Tabernaemontanus v r. 1664 uvádí, že "...je známo mnoho druhů mechů", ale na jeho příslušných obrazových přílohách nalezneme v této skupině i řadu lišejníků a vranečků. Ve zvláštní kapitole o játrovce ("Hepatica") je zachycena dobře samčí i samičí stélka rodu *Marchantia*, nikoliv ale pod tímto jménem. Malpighi popisuje po kapitole o lišejnicích játrovku *Lunularia vulgaris*, kde její množilky pokládá za semena. Uvádí i některé mechy, ale nelze je spolehlivě identifikovat (např. u druhu *Polytrichum commune* vyobrazuje tobolku s rozčísnutým obústím). Peristom považuje Malpighi za květ a zelený prášek, který nalézá v tobolce, pokládá za semena.

U Kaspara Bauhina se již projevuje upřímná snaha o poznání mechorostů podle jejich vlastností tak, aby mohly být uspořádány systematicky. Ve svém díle "Pinax Theatri" z r. 1671 vyobrazuje vedle již známých druhů i rod *Muscus* s asi patnácti mechy, které ale nejde vždy spolehlivě identifikovat. Ze 17. století je nutno jmenovat ještě J.Raye, který zařadil mechorosty společně s lišejníky do zvláštní třídy a jejich počet pro anglickou flóru tak rozšířil na 170. Podobně jako pro houby a lišejníky, je i pro mechorosty důležité Micheliovo dílo "Nova plantarum genera" z r. 1629 se 108 mědirytinami (zachyceny jsou z mechorostů jen játrovky a 7 hlevíků). Toto dílo obsahuje asi 1900 druhů výše jmenovaných skupin, z toho asi 140 pro vědu nových. Michelii rozlišuje rozmanité formy mechového květu, "šťavnatá vlákna" (parafýzy) považuje za samčí orgány, antheridia i archegonia za samičí.

Prvním botanikem, kterého je možno považovat za skutečného bryologa, byl až v 18. století Angličan německého původu Johann Jacob Dillenius (* 1687 v Darmstadtu, profesor v Giessen a poté v Oxfordu, + 1747 v Oxfordu). V jeho práci

"Historia Muscorum" (1741) je popsáno již 600 druhů. Zajímavé je sledovat v textu a na 85 pečlivých tabulích, které rostliny i on považuje za mechy a jak je třídí. První velkou skupinu tvoří rostliny nemající žádná semena ani květy (např. houby *Byssus* a *Tremella* nebo řasa *Conferva*), dále skupina rostlin mající cosi analogického květům a plodům (sem řazeny vesměs lišejníky) a konečně rostliny se skutečnou fruktifikací (rody *Mnium*, *Sphagnum*, *Fontinalis*, *Hypnum*, *Bryum*, *Polytrichum*, *Anthoceros* a řada foliózních i frondózních játrovek, ale i některé zástupce dalších oddělení jako *Selago*, *Lycopodium*, *Selaginella*, *Lichen*, *Ptilularia*, *Isoetes*, *Subularia* atd.).

V dalším sledování historie přicházíme již ke Carlu Linnému (* 1707, profesor botaniky v Uppsale, + 1778), který ve své proslulé práci "Species plantarum" (1753) uvádí mechy jako samostatnou třídu s deseti rody, mezi nimiž se ale ještě nacházejí také rody *Lycopodium* a *Porella*. Čeledi a rody *Jungermanniaceae*, *Marchantiaceae*, *Riccia* a *Anthoceros* ale již řadí k řasám. Tobolku po vzoru Dillenia považuje za tyčinku. Zajímavé je, že jeho žák Petrus Jonas Bergius v disertaci pod jeho vedením uvádí, že dosud nikdo nikdy nespátřil semeno mechů. Dále je nutné se zmínit o Casimiru Christophu Schmiedelovi (1718-1792), profesorovi medicíny v Erlangenu, který ve svých "Beiträge zur Mooskunde" mechy nijak netřídí, ale popisuje jednotlivé rostliny. Na jedné tabuli vyobrazuje mechy pod souborným názvem *Mnium*, na dalších dvanácti pak játrovky a hlevíky. Schmidel oproti Dilleniovi již používal mikroskop, takže se mu podařilo správně popsat pohlavní orgány játrovek, také mechovou tobolku již nepovažuje za tyčinku, ale za plod se semeny.

Za zakladatele bryologie jako skutečné vědecké disciplíny je všeobecně považován Johann J. Hedwig (* 1730 v Kronstadtu v Sedmihradsku, profesor botaniky v Lipsku, + 1799 v Lipsku). Plných 40 let života se věnoval studiu mechů a tím se octla bryologie na výši jako málokterý obor tehdejší doby. Měl poměrně dobrý mikroskop, obratnou ruku na preparaci a bystrý cit pro jemnou stavbu mechů. To vše jej ve spojení s vytrvalostí a nadšením pro práci přivedlo k neobyčejným výkonům. Dovedl mechy a jejich části nejen výborně popsat, ale i věrně vyobrazit, takže jeho kolorované tabule jsou i z dnešního pohledu velmi hodnotné. Svůj systém založil hlavně na stavbě peristomu, k dalšímu dělení pak používal formu samčího květenství. Hedwig sám se vydání svého stěžejního díla "Species muscorum" nedožil; vyšlo až zásluhou Schwaegricheny v Lipsku v r. 1801. Rok vydání tohoto díla je také považován - podle usnesení Mezinárodního botanického kongresu v Cambridgi v r. 1930 - za výchozí "starting point" pro mechy (vyjma rašeliníky, u nichž podobně jako u játrovek platí za "starting point" Linnéova práce "Species plantarum" z r. 1753). V Hedwigově díle úspěšně pokračoval Christian Friedrich Schwaegrichen (* 1775 v Lipsku, profesor přírodních věd v Lipsku, + 1853 v Lipsku) a na jejich práci dále navázal Samuel Elisée von Bridel-Brideri (* 1761 v Crassier u Nyonu, vychovatel princů z Gothy, + 1821 Gotha). Poznal taxonomickou hodnotu čepičky a okolnost, zda štět vyrůstá na konci hlavní lodyžky nebo na bočné větvičce. Ve své posmrtné dvojdílné práci "Bryologia universa" (1826-1927) rozdělil mechy na *Acrocarpi* a *Pleurocarpi*, dále podle typu otevírání tobolky na *Schistocarp* a *Oligocarp* a konečně na *Cleistocarp* a *Stegocarp*. V tomto díle popsal také řadu nových druhů.

(Pokračování přístě)

ZAJÍMAVÉ NÁLEZY

Hypogymnia physodes (L.) Nyl., c.fr. - Šumava (7048d): Horní Vltavice, na 153. km směr Strážný, *Populus tremula*, 780 m, 6.3.1992 - Ibid. (7149a): Černý Kříž, na pravém břehu Studené Vltavy u železničního mostu, *Alnus* sp., 730 m, 9.5.1991, omnia leg. R.Dětinský, herb. R.D. Běžný, ale zřídka plodný druh.